

~ ๑ ~

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔๑

อภิธรรมปิฎก ปุฏฐาน ภาค ๒

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎก ฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๔๑
อภิธรรมปิฎก ปุฏฐาน ภาค ๒

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๔๑ คือ อภิธรรมปิฎก ปุฏฐาน ภาค ๒ อนุโลมติกปิฎฐาน คืออธิบายความเป็นปัจจัยแก่กันแห่งธรรมทั้งหลาย เช่น อติธรรมเป็นปัจจัยแก่ปัจจุบันธรรม โดยอาร์มณปัจจัย เป็นต้น ซึ่งมีหัวข้อธรรม ดังนี้ ปัจฉิมอนุโลมติกปิฎฐาน

วิตักกัตติกะ มี ๑ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร

ปัจจนียปิฎฐาน มี ๒ วาร ได้แก่ ปัจจยวาร สังสัณฐวาร ปัญหาวาร

ปิติตติกะ มี ๒ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัญหาวาร

ทัสสนัตติกะ มี ๖ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร สหชาตวาร ปัจจยวาร สังสัณฐวาร สัมปยุตตวาร ปัญหาวาร

ทัสสเนนปหาตัพพเหตุกัตติกะ มี ๔ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัจจยวาร สังสัณฐวาร ปัญหาวาร

อาจยคามิตติกะ มี ๔ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัจจยวาร สังสัณฐวาร ปัญหาวาร

เสกขัตติกะ มี ๔ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัจจยวาร สังสัณฐวาร ปัญหาวาร

ปริตตัตติกะ มี ๔ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัจจยวาร สังสัณฐวาร ปัญหาวาร

ปริตตารัมมณัตติกะ มี ๒ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัญหาวาร

หีนัตติกะ มี ๑ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร

มิจฉัตตัตติกะ มี ๔ ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัจจยวาร สังสัณฐวาร ปัญหาวาร

มัคคารัมมณัตติกะ มี ๒ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัญหาวาร

อุปปันนัตติกะ มี ๓ วาร ได้แก่ ปัญหาวาร อติตัตติกะ ปัญหาวาร

อติตารัมมณัตติกะ มี ๒ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัญหาวาร

อัชฉัตตัตติกะ ๓ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัจจยวาร ปัญหาวาร

อัชฉตตารัมมณัตติกะ ๒ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัญหาวาร

สนิทัสสนสัปปิฐัตติกะ มี ๒ วาร ได้แก่ ปฏิจจวาร ปัญหาวาร

คู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำนี้ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชนและผู้สนใจศึกษาความหมาย ในการแปลคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลบาลีซึ่งเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือจึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙.

สารบัญ

บทที่		หน้า
๑	เหตุปัจจัยในวิตักกติกะ.....	๖
๒	เหตุปัจจัยในปิตติกะ.....	๑๒
๓	เหตุปัจจัยในทสเสนนปหาดัพพติกะ.....	๑๗

บทที่ ๑

เหตุปัจจัยในวิตักกติกะ

บทนี้ กล่าวถึงเหตุปัจจัย ที่เป็นแนวคิดทางปรัชญาและจิตวิทยา สภาวะธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรามากไม่ได้เกิดขึ้นโดยเดี่ยวๆ แต่มีปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของสภาวะเหล่านั้น สภาวะธรรมสามารถเข้าใจได้ว่าเป็นผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปัจจัยภายนอกและภายใน

การศึกษาถึงเหตุปัจจัยที่อาศัยสภาวะธรรมเกิดขึ้นจึงมีความสำคัญไม่เพียงแต่ในการทำความเข้าใจตนเอง แต่ยังเป็นการเปิดโอกาสในการพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๑. ปจฺจยानุโลม ๑. วิภังควาร

เหตุ

๑. สวิตกกสวิจารํ ฌมมํ ปฏิจฺจ สวิตกกสวิจาโร ฌมโม อูปปชฺชติ เหตุปจฺจยา สวิตกกสวิจารํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา ตโย ขนฺธํ ปฏิจฺจ เอโก ขนฺโธ ทเว ขนฺธํ ปฏิจฺจ ทเว ขนฺธา. ปฏิสนฺธิกขณํ สวิตกกสวิจารํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธาเปฯ ทเว ขนฺธํ ปฏิจฺจ ทเว ขนฺธา. (๑)

สวิตกกสวิจารํ ฌมมํ ปฏิจฺจ อวิตกกสวิจารมตฺโต ฌมโม อูปปชฺชติ เหตุปจฺจยา สวิตกกสวิจาเร ขนฺธํ ปฏิจฺจ วิตกโก. ปฏิสนฺธิกขณํ สวิตกกสวิจาเร ขนฺธํ ปฏิจฺจ วิตกโก. (๒)

สวิตกกสวิจารํ ฌมมํ ปฏิจฺจ อวิตกกสวิจาโร ฌมโม อูปปชฺชติ เหตุปจฺจยา สวิตกกสวิจาเร ขนฺธํ ปฏิจฺจ จิตตสมุทฺฐานํ รูปํ. ปฏิสนฺธิกขณํ สวิตกกสวิจาเร ขนฺธํ ปฏิจฺจ กมฺมตฺตารูปํ. (๓)

สวิตกกสวิจารํ ฌมมํ ปฏิจฺจ สวิตกกสวิจาโร จ อวิตกกสวิจาโร จ ฌมมา อูปปชฺชนฺติ เหตุปจฺจยา สวิตกกสวิจารํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา จิตตสมุทฺฐานนฺจ รูปํเปฯ ทเว ขนฺธํ ปฏิจฺจ ทเว ขนฺธา จิตตสมุทฺฐานนฺจ รูปํ. ปฏิสนฺธิกขณํ สวิตกกสวิจารํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา กมฺมตฺตา จ รูปํเปฯ ทเว ขนฺธํ ปฏิจฺจ ทเว ขนฺธา กมฺมตฺตา จ รูปํ. (๔)

สวิตกกสวิจารํ ฌมมํ ปฏิจฺจ อวิตกกสวิจารมตฺโต จ อวิตกกสวิจาโร จ ฌมมา อูปปชฺชนฺติ เหตุปจฺจยา สวิตกกสวิจาเร ขนฺธํ ปฏิจฺจ วิตกโก จิตตสมุทฺฐานนฺจ รูปํ. ปฏิสนฺธิกขณํ สวิตกกสวิจาเร ขนฺธํ ปฏิจฺจ วิตกโก กมฺมตฺตา จ รูปํ. (๕)

สวิตกกสวิจารํ ฌมมํ ปฏิจฺจ สวิตกกสวิจาโร จ อวิตกกสวิจารมตฺโต จ ฌมมา อูปปชฺชนฺติ เหตุปจฺจยา สวิตกกสวิจารํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา วิตกโก จาเปฯ ทเว ขนฺธํ ปฏิจฺจ ทเว ขนฺธา วิตกโก จ. ปฏิสนฺธิกขณํ สวิตกกสวิจารํ เอกํ ขนฺธํ ปฏิจฺจ ตโย ขนฺธา วิตกโก จาเปฯ ทเว ขนฺธํ ปฏิจฺจ ทเว ขนฺธา วิตกโก จ. (๖)

สวิตกุกสวิจารํ ฌมํ ปฏิจจ สวิตกุกสวิจาโร จ อวิตกุกวิจารมตโต จ อวิตกุกอวิจาโร จ ฌมมา อุปุปชชติ
เหตุปจจยา สวิตกุกสวิจารํ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา วิตกโก จ จิตตสมุฏฐานนจ รุปาเปฯ ทเว ขนธ ปฏิจจ ทเว
ขนธา วิตกโก จ จิตตสมุฏฐานนจ รุปํ. ปฏิสนธิกขณ สวิตกุกสวิจารํ เอกํ ขนธํ ปฏิจจ ตโย ขนธา วิตกโก จ กภูตตา จ
รูปาเปฯ ทเว ขนธ ปฏิจจ ทเว ขนธา วิตกโก จ กภูตตา จ รุปํ. (๗)

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. ปจจยานุโลมํ – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิงควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุ – เหตุปัจจัย/

๑. สวิตกุกสวิจารํ – ที่ป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรอง
โดยพิเศษ/ ฌมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สวิตกุกสวิจาโร – ที่ป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริก
ตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ ฌมโม – ธรรม/ อุปุปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. –
เพราะเหตุปัจจัย/

สวิตกุกสวิจารํ – ที่ป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดย
พิเศษ/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธา – ชั้นทั้งหลาย/
ตโย – ๓ ประการ/ ขนธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ เอกโก – ๑ ประการ/ ขนโธ – ชั้น/

ทเว – ๒ ประการ/ ขนธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนธา. – ชั้น
ทั้งหลาย/

ปฏิสนธิกขณ – ในขณะแห่งการสืบต่อพร้อมเฉพาะ/ สวิตกุกสวิจารํ – ที่ป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความ
ตริกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ เอกํ – ๑ ประการ/ ขนธํ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัย
เฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธาเปฯ – ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/

ทเว – ๒ ประการ/ ขนธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนธา. – ชั้น
ทั้งหลาย/ (๑)/

สวิตกุกสวิจารํ – ที่ป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดย
พิเศษ/ ฌมํ – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อวิตกุกวิจารมตโต – ที่ป็นธรรมทั้งมีความไม่ตริกตรองโดยพิเศษ
ทั้งเป็นสักว่าความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ ฌมโม – ธรรม/ อุปุปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

สวิตกุกสวิจาเร – ที่ป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดย
พิเศษ/ ขนธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ วิตกโก. – ความตริกตรองโดยพิเศษ/

ปฏิสนธิภิกขณ - ในขณะที่แห่งการสืบทอดพร้อมเฉพาะ/ สวิตทุกสวิตจาร - ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความ
 ตรีภคตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตรภคตรองโดยพิเศษ/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/
 วิตโก. - ความตรีภคตรองโดยพิเศษ/ (๒)/

สวิตทุกสวิตจาร์ – ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตรงตรงโดยพิเศษ/ ธมม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ อวิตทุกอวิตจาร์ – ที่เป็นธรรมทั้งมีความไม่ตริกตรองโดยพิเศษทั้งมีความไม่ไตรงตรงโดยพิเศษ/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปจจยา. – เพราะเหตุปัจจย/

สวิตทุกสวิตจาเร – ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตรีกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ **ขณเร** – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ **ปฏิจจ** – อาศัยเฉพาะแล้ว/ **จิตตสมภูจฺจํ** – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ **รูป** – รูป/

ปฏิสนธิภิกขณ - ในขณะที่แห่งการสืบทอดพร้อมเฉพาะ/ สวิตกกสวิจาเร - ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความ
ตรีกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจุจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/
กฏตตารูปิ - รูปโดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว/ (๓)/

สวิตทุกสวิตจาร์ – ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ **ธมม** – ซึ่งธรรม/ **ปฏิจจ** – อาศัยเฉพาะแล้ว/ **สวิตทุกสวิตจาร์ จ** – ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตริตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ ด้วย/ **อวิตทุกอวิตจาร์ จ** – ที่เป็นธรรมทั้งมีความไม่ตริตรองโดยพิเศษทั้งมีความไม่ไตร่ตรองโดยพิเศษ ด้วย/ **ธมมา** – ธรรมทั้งหลาย/ **อุปุปขณติ** – ย่อมเกิดขึ้น/ **เหตุปจจยา.** – เพราะเหตุปัจจัย/

สวิตทุกสวิตจาร์ – ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตรีกตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ เอก – ๑ ประการ/ ขนธ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมุฏฐานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รุปาเปา – รูป ฯลฯ/

ทเว - ๒ ประการ/ ขนเร - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธา - ชั้น
ทั้งหลาย/ จิตตสมภูฐานน - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/

ปฏิสนธิภิกขุ - ในขณะที่แห่งการสืบต่อพร้อมเฉพาะ/ สวิตกกสริจารี - ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความ
 ตรีภคตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตรตรองโดยพิเศษ/ **เอก** - ๑ ประการ/ **ชนธ** - ซึ่งชั้น/ **ปฏิจจ** - อาศัย
 เฉพาะแล้ว/ **ตโย** - ๓ ประการ/ **ชนธา** - ชั้นทั้งหลาย/ **กฏตตา จ** - โดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว ด้วย/
รูปาเปา - รูป ฯลฯ/

ทเว - ๒ ประการ/ ขนเร - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธา - ชั้นทั้งหลาย/ กฏตฺตา จ - โดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว ด้วย/ รูป. - รูป/ (๔)/

สวิตกทสวิจาร – ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกัับด้วยความตริกตรองโดยพิเศซทั้งเป็นไปกัับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศซ/ **ธมม** – ซึ่งธรรม/ **ปฏิจจ** – อาศัยเฉพาะแล้ว/ **อวิตกทวิจารมตโต จ** – ที่เป็นธรรมทั้งมีความไม่ตริกตรองโดยพิเศซทั้งเป็นสัักว่าความไตร่ตรองโดยพิเศซ ด้วย/ **อวิตกทอวิจาโร จ** – ที่เป็นธรรมทั้งมีความไม่ตริกตรองโดยพิเศซทั้งมีความไม่ไตร่ตรองโดยพิเศซ ด้วย/ **ธมมา** – ธรรมทั้งหลาย/ **อุปปชชนติ** – ย่อมเกดิขึ้น/ **เหตุปจจยา.** – เพราะเหตุปัจจัย/

สวิตกกสวิจาริ – ที่เป็นธรรมชาติทั้งเป็นไปกับดว้ความตรีกตรองโดยพิเศซทั้งเป็นไปกับดว้ความไตร่ตรองโดยพิเศซ/ เอกิ – ๑ ประการ/ ขนธิ – ซึงขันธิ์/ ปฏิจจ – อาคัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนธา – ขันธิ์ทั้งหลาย/ วิตกกิ จ – ความตรีกตรองโดยพิเศซ ดว้ว/ จิตตสมุฏฐานนจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ดว้ว/ รูปาเปา – รูป ๒๒/

ทเว - ๒ ประการ/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธ - ชั้นทั้งหลาย/ วิตโก จ - ความตรึงตรองโดยพิเศษ ด้วย/ จิตตสมุฏฐานนจ - ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป - รูป/

ปฏิสนธิขณ - ในขณะแห่งการสืบต่อพร้อมเฉพาะ/ สวิตกกสิจาริ - ที่เป็นธรรมทั้งเป็นไปกับด้วยความตรึงตรองโดยพิเศษทั้งเป็นไปกับด้วยความไตร่ตรองโดยพิเศษ/ เอก - ๑ ประการ/ ขนธ - ซึ่งชั้น/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย - ๓ ประการ/ ขนธ - ชั้นทั้งหลาย/ วิตโก จ - ความตรึงตรองโดยพิเศษ ด้วย/ กฏตจ - โดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว ด้วย/ รูปาเปา - รูป ฯลฯ/

ทเว - ๒ ประการ/ ขนธ - ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ - อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว - ๒ ประการ/ ขนธ - ชั้นทั้งหลาย/ วิตโก จ - ความตรึงตรองโดยพิเศษ ด้วย/ กฏตจ - โดยความเป็นแห่งรูปอันกรรมกระทำแล้ว ด้วย/ รูป - รูป/ (๗)/

๓. การแปลโดยความ

๖. วิตกกติกะ ๑. ปฏิจจวาร

๑. ปัจจยानุโลม ๑. วิกังควาร

เหตุปัจจัย^๑

[๑] สภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์อาศัยสภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ชั้น ๑ อาศัยชั้น ๓ เกิดขึ้น ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวธรรมที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจารณ์อาศัยสภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ วิตกอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ วิตกอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น (๒)

สภาวธรรมที่ไม่มีทั้งวิตกและวิจารณ์อาศัยสภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ กฏัตตารูปอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น (๓)

สภาวธรรมที่มีทั้งวิตกวิจารณ์และที่ไม่มีทั้งวิตกวิจารณ์อาศัยสภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ และกฏัตตารูปอาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และกฏัตตารูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๔)

สภาวธรรมที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจารณ์และที่ไม่มีทั้งวิตกวิจารณ์อาศัยสภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ วิตกและจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ วิตกและกฏัตตารูปอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น (๕)

^๑ อภิ.ป. (ไทย) ๔๑/๑-๒.

สภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกวิจารณ์และที่ไม่มีวิตกก็มีเพียงวิจารณ์อาศัยสภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และวิตกอาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และวิตกอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะชั้น ๓ และวิตกอาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และวิตกอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๖)

สภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกวิจารณ์ ที่ไม่มีวิตกก็มีเพียงวิจารณ์ และที่ไม่มีทั้งวิตกวิจารณ์อาศัยสภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ วิตกและจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒

วิตกและจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ วิตกและกัมมัตตารูปอาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ วิตกและกัมมัตตารูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๗)

๔. สรุป

สภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์ อาศัยสภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ชั้น ๑ อาศัยชั้น ๓ เกิดขึ้น ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้นในปฏิสนธิขณะ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่ไม่มีวิตกก็มีเพียงวิจารณ์อาศัยสภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ วิตก อาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ วิตกอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น (๒)

สภาวะธรรมที่ไม่มีทั้งวิตกและวิจารณ์อาศัยสภาวะธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ กัมมัตตารูปอาศัยชั้นที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์เกิดขึ้น (๓)

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

สภาวะธรรม คือ คุณสมบัติของจิตใจและการรับรู้ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งรวมถึงความคิด ความรู้สึก และอารมณ์ต่าง ๆ วิตก และ วิจารณ์ เป็นตัวอย่างของสภาวะธรรมที่สามารถเกิดขึ้นได้ในจิตใจ

- วิตก (การตรึก) : คือ ความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้น เมื่อมีความกังวลหรือวิตกเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอนาคต มักนำไปสู่การคาดการณ์ในทางลบหรือความไม่แน่นอน วิตกสามารถเตือนเกี่ยวกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นนำไปสู่การวางแผนรับมือ

- วิจารณ์ (การตรอง) : คือ กระบวนการคิดและพิจารณาวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจหรือประเมินสถานการณ์อย่างรอบคอบ วิจารณ์มีคุณค่าในการช่วยตัดสินใจและหาทางเลือกที่ดีที่สุด

บทที่ ๒

เหตุปัจจัยในปิตติกะ

บทนี้ กล่าวถึงเหตุปัจจัยในปิตติ ปิตติ คือความอึดใจ ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัย ปิตติสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

เหตุปัจจัยที่ทำให้ปิตติเกิดขึ้นมีความหลากหลาย ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ตลอดจนปัจจัยทางสังคม เช่น ความเท่าเทียมในสังคม การเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมและค่านิยม ล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญในการก่อตัวของปิตติ

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๗. ปิตติตติกัม

๑. ปฏิจจวาโร

๑. ปจจยานุโลมัม

๑. วิภังควาโร

เหตุปัจจัยโย

๑. ปิติสหคตัม ธมมัม ปฏิจจ ปิติสหคโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัยยา ปิติสหคตัม เอกัม ขนฺธัม ปฏิจจ ตโย ขนฺธธา ตโย ขนฺธเ ปฏิจจ เอโก ขนฺธโ ทเว ขนฺธเ ปฏิจจ ทเว ขนฺธธา. ปฏิสนธิกฺขณเ ปิติสหคตัม เอกัม ขนฺธัม ปฏิจจ ตโย ขนฺธธาเปฯ ทเว ขนฺธเ ปฏิจจ ทเว ขนฺธธา. (๑)

ปิติสหคตัม ธมมัม ปฏิจจ สุขสหคโต ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัยยา ปิติสหคตัม เอกัม ขนฺธัม ปฏิจจ สุขสหคตา ตโย ขนฺธธาเปฯ ทเว ขนฺธเ ปฏิจจ ทเว ขนฺธธา. ปฏิสนธิกฺขณเ ปิติสหคตัม เอกัม ขนฺธัม ปฏิจจ สุขสหคตา ตโย ขนฺธธาเปฯ ทเว ขนฺธเ ปฏิจจ ทเว ขนฺธธา. (๒)

ปิติสหคตัม ธมมัม ปฏิจจ ปิติสหคโต จ สุขสหคโต จ ธมฺมา อุปปชชติ เหตุปัจจัยยา ปิติสหคตัม เอกัม ขนฺธัม ปฏิจจ ปิติสหคตา จ สุขสหคตา จ ตโย ขนฺธธาเปฯ ทเว ขนฺธเ ปฏิจจ ทเว ขนฺธธา. ปฏิสนธิกฺขณเ ปิติสหคตัม เอกัม ขนฺธัม ปฏิจจ ปิติสหคตา จ สุขสหคตา จ ตโย ขนฺธธาฯเปฯ ทเว ขนฺธเ ปฏิจจ ทเว ขนฺธธา. (๓)

๒. การแปลคำต่อคำ

๗. ปิติตติกัม – หมวด ๓ แห่งธรรมที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/

๑. ปฏิจจวโร – วาระแห่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปจจยานุโลมัม – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิงควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปัจจัย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑. ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ ธมมัม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ปิติสหคโต – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย – เพราะเหตุปัจจัย/

ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ เอกัม – ๑ ประการ/ ขนฺธัม – ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธา – ขันธทั้งหลาย/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺเธ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ เอกัม – ๑ ประการ/ ขนฺโธ – ขันธ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺเธ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา. – ขันธทั้งหลาย/

ปฏิสนธิขณ – ในขณะแห่งการสืบต่อพร้อมเฉพาะ/ ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ เอกัม – ๑ ประการ/ ขนฺธัม – ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธาเปว – ขันธทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺเธ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา. – ขันธทั้งหลาย/ (๑)/

ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ ธมมัม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สุขสหคโต – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความสุข/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย – เพราะเหตุปัจจัย/

ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ เอกัม – ๑ ประการ/ ขนฺธัม – ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สุขสหคตา – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธาเปว – ขันธทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺเธ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา. – ขันธทั้งหลาย/

ปฏิสนธิขณ – ในขณะแห่งการสืบต่อพร้อมเฉพาะ/ ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ เอกัม – ๑ ประการ/ ขนฺธัม – ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ สุขสหคตา – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธาเปว – ขันธทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺเธ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา. – ขันธทั้งหลาย/ (๒)/

ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ ธมมัม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ปิติสหคโต จ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ ด้วย/ สุขสหคโต จ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความสุข ด้วย/ ธมมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัย – เพราะเหตุปัจจัย/

ปิติสหคัม – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ เอกัม – ๑ ประการ/ ขนฺธัม – ซึ่งขันธ/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ปิติสหคตา จ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ ด้วย/ สุขสหคตา จ – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความสุข ด้วย/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธาเปว – ขันธทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺเธ – ซึ่งขันธทั้งหลาย/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา. – ขันธทั้งหลาย/

ปฏิสนธิขณ – ในขณะแห่งการสืบต่อพร้อมเฉพาะ/ **ปัตติสทนต์** – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ/ **เอก** – ๑
ประการ/ **ขันธ์** – ซึ่งชั้น/ **ปฏิจ** – อาศัยเฉพาะแล้ว/ **ปัตติสทนต์ จ** – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความอิมใจ ด้วย/ **สุขสทนต์ จ** – ที่ไปร่วมกันแล้วด้วยความสุข ด้วย/ **ตโย** – ๓ ประการ/ **ขณธาเป** – ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ **ทเว** – ๒ ประการ/ **ขณเร** – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ **ปฏิจ** – อาศัยเฉพาะแล้ว/ **ทเว** – ๒ ประการ/ **ขณา** – ชั้นทั้งหลาย/ (๓)/

๓. การแปลโดยความ

๗. ปิตติกะ ๑. ปฏิจวาร

๑. ปัจจยานุโลม ๑. วิกังควาร

เหตุปัจจัย^๒

[๑] สภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีอาศัยสภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ อาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้น ขันธ์ ๑ อาศัยขันธ์ ๓ เกิดขึ้น ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ขันธ์ ๓ อาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่สหระตด้วยสุขอาศัยสภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ ที่สหระตด้วยสุขอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ขันธ์ ๓ ที่สหระตด้วยสุขอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น (๒)

สภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีและที่สหระตด้วยสุขอาศัยสภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ ที่สหระตด้วยปิตีและที่สหระตด้วยสุขอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้นในปฏิสนธิขณะ ขันธ์ ๓ ที่สหระตด้วยปิตีและที่สหระตด้วยสุขอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยปิตีเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น (๓)

[๒] สภาวะธรรมที่สหระตด้วยสุขอาศัยสภาวะธรรมที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้น ขันธ์ ๑ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้นขันธ์ ๑ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีอาศัยสภาวะธรรมที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๓ ที่สหระตด้วยปิตีอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ขันธ์ ๓ ที่สหระตด้วยปิตีอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้น ฯลฯ ขันธ์ ๒ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น (๒)

สภาวะธรรมที่สหระตด้วยปิตีและที่สหระตด้วยสุขอาศัยสภาวะธรรมที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ขันธ์ ๒ ที่สหระตด้วยปิตีและที่สหระตด้วยสุขอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้น ขันธ์ ๑ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้นในปฏิสนธิขณะขันธ์ ๒ ที่สหระตด้วยปิตีและที่สหระตด้วยสุขอาศัยขันธ์ ๑ ที่สหระตด้วยสุขเกิดขึ้นขันธ์ ๑ อาศัยขันธ์ ๒ เกิดขึ้น (๓)

^๒ อภิ.ป. (ไทย) ๔๑/๑/๑๒๖-๑๒๗.

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

ปิติเป็นอารมณ์ที่สะท้อนถึงความสุขและความพึงพอใจ มีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน ดังนี้:

- เสริมสร้างสุขภาพจิต : ช่วยลดความเครียดและวิตกกังวล ทำให้มีใจสงบและมีความสุขมากขึ้น ส่งผลดีต่อสุขภาพจิตในระยะยาว
- เพิ่มพลังงานบวก : เมื่อเกิดปิติ มักจะมาพร้อมกับพลังงานบวก ช่วยให้เรามีแรงบันดาลใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และจัดการกับความท้าทายได้ดียิ่งขึ้น
- พัฒนาความสัมพันธ์ : ปิติสามารถกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงอารมณ์ที่ดีระหว่างคนรอบข้าง ทำให้เกิดการสื่อสารและความเข้าใจมากยิ่งขึ้น
- ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ : เมื่ออยู่ในอารมณ์ที่ดี ความคิดสร้างสรรค์มักจะไหลลื่น ส่งผลให้สามารถคิดค้นไอเดียใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้น
- เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน : ปิติช่วยเพิ่มสมาธิและมีส่วนช่วยให้ความสามารถในการทำงานดีขึ้น ทำให้ปฏิบัติงานได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทที่ ๓

เหตุปัจจัยในทสสเนนปหาดัพพติกะ

บทนี้ กล่าวถึงเหตุปัจจัยในทสสเนนปหาดัพพติกะ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคอาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น โสดาปัตติมรรค เป็นเสมือนเครื่องประหารสังโยชน์

ตัวอย่าง

๑. บาลี

๘. ทสสเนนปหาดัพพติกัม

๑. ปฏิจจาโร

๑. ปจยยานุโลมัม

๑. วิภังควาโร

เหตุปัจจัย

๑. ทสสเนน ปหาดัพพัม ธมมัม ปฏิจจ ทสสเนน ปหาดัพพะ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัยา ทสสเนน ปหาดัพพะ เอกัม ขณฺธิ ปฏิจจ ตโย ขนธธาเปฯ ทเว ขนธเ ปฏิจจ ทเว ขนธา. (๑)

ทสสเนน ปหาดัพพัม ธมมัม ปฏิจจ เนวทสสเนน นภาวนาย ปหาดัพพะ ธมโม อุปปชชติ เหตุปัจจัยา ทสสเนน ปหาดัพเพ ขนธเ ปฏิจจ จิตตสมุฏฐานํ รูปิ. (๒)

ทสสเนน ปหาดัพพัม ธมมัม ปฏิจจ ทสสเนน ปหาดัพพะ จ เนวทสสเนน นภาวนาย ปหาดัพพะ จ ธมมา อุปปชชติ เหตุปัจจัยา ทสสเนน ปหาดัพพัม เอกัม ขณฺธิ ปฏิจจ ตโย ขนธา จิตตสมุฏฐานญจ รูปาเปฯ ทเว ขนธเ ปฏิจจ ทเว ขนธา จิตตสมุฏฐานญจ รูปิ. (๓)

๒. การแปลคำต่อคำ

๘. ทสสเนนปหาดัพพติกัม – ทสสเนนปหาดัพพติกะ/

๑. ปฏิจจาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งธรรมเป็นที่อาศัยเฉพาะ/

๑. ปจยยานุโลมัม – บทที่เป็นไปตามซึ่งปัจจัย/

๑. วิภังควาโร – วาระเป็นเครื่องแสดงซึ่งการแจกแจงโดยพิเศษ/

เหตุปัจจัย – ปัจจัยที่เป็นเหตุ/

๑. ทสสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาดัพพัม – ที่พึงละออก/ ธมมัม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทสสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาดัพพะ – ที่พึงละออก/ ธมโม – ธรรม/ อุปปชชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจัยา. – เพราะเหตุปัจจัย/

ทสฺสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาตพฺพ – ที่พึงละออก/ เอก – ๑ ประการ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธาเป – ชั้นทั้งหลาย ฯลฯ/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา. – ชั้นทั้งหลาย/ (๑)/

ทสฺสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาตพฺพ – ที่พึงละออก/ ธมฺม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ เนวทสฺสเนน – มิใช่ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็นนั้นแล/ น ภาวนา – มิใช่ด้วยปัญญาที่พึงให้เจริญ/ ปหาตพฺพ – ที่พึงละออก/ ธมฺโม – ธรรม/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจย. – เพราะเหตุปัจจัย/

ทสฺสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาตพฺพ – ที่พึงละออก/ ขนฺธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ จิตตสมฺภูฏานํ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม/ รูป. – รูป/ (๒)/

ทสฺสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาตพฺพ – ที่พึงละออก/ ธมฺม – ซึ่งธรรม/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทสฺสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาตพฺพ จ – ที่พึงละออก ด้วย/ เนวทสฺสเนน – มิใช่ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็นนั้นแล/ น ภาวนา – มิใช่ด้วยปัญญาที่พึงให้เจริญ/ ปหาตพฺพ จ – ที่พึงละออก ด้วย/ ธมฺมา – ธรรมทั้งหลาย/ อุปฺปชฺชติ – ย่อมเกิดขึ้น/ เหตุปัจจย. – เพราะเหตุปัจจัย/

ทสฺสเนน – ด้วยหนทางเป็นเครื่องเห็น/ ปหาตพฺพ – ที่พึงละออก/ เอก – ๑ ประการ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้น/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ตโย – ๓ ประการ/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมฺภูฏานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูปาเป – รูป ฯลฯ/

ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธ – ซึ่งชั้นทั้งหลาย/ ปฏิจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทเว – ๒ ประการ/ ขนฺธา – ชั้นทั้งหลาย/ จิตตสมฺภูฏานญจ – ที่มีจิตเป็นเหตุตั้งขึ้นพร้อม ด้วย/ รูป – รูป/ (๓)/

๓. การแปลโดยความ

๘. ทสฺสเนนปหาตพฺพติกะ ๑. ปฏิจจวาร

๑. ปัจจยานุโลม ๑. วิกังควาร

เหตุปัจจัย^๓

[๑] สภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคอาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยชั้นที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น (๒)

สภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยชั้น ๑ ที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และจิตตสมฺภูฏานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๓)

^๓ อภ.ป. (ไทย) ๔๑/๑-๔/๑๖๐-๑๖๑.

[๒] สภาวธรรมที่ต้องประหาณด้วยมรรคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวธรรมที่ต้องประหาณด้วยมรรคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้นธ ๓ อาศัยชั้นธ ๑ ที่ต้องประหาณด้วยมรรคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้น ฯลฯ ชั้นธ ๒ อาศัยชั้นธ ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมารคและมารคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยมารคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่ต้งประหารด้วยมารคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้น

(๒)

สภာธรรมที่ต้องประหารด้วยมรรคเบื่องบน ๓ และที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื่องบน ๓ อาศัยสภာธรรมที่ต้องประหารด้วยมรรคเบื่องบน ๓ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชันห์ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชันห์ ๑ ที่ต้องประหารด้วยมรรคเบื่องบน ๓ เกิดขึ้น ฯลฯ ชันห์ ๒ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชันห์ ๒ เกิดขึ้น

(๓)

[๓] สภาวธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชันธ ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัย ชันธ ๑ ที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้น ฯลฯ ชันธ ๒ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชันธ ๒ เกิดขึ้น ในปฏิสนธิขณะ ชันธ ๓ และกัมมัตตารูปอาศัยชันธ ๑ ที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้น ฯลฯ ชันธ ๒ และกัมมัตตารูปอาศัยชันธ ๒ เกิดขึ้น หทัยวัตถุอาศัยชันธเกิดขึ้น ชันธอาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น มหาภูตรูป ๓ อาศัยมหาภูตรูป ๑ เกิดขึ้น ฯลฯ มหาภูตรูป ๒ อาศัยมหาภูตรูป ๒ เกิดขึ้น จิตตสมุฏฐานรูป และกัมมัตตารูปที่เป็นอุปาทายรูปอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๑)

[๔] สภาธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโศดาปัตติมรรคและมรรคเบื่องบน ๓ อาศัยสภาธรรมที่ต้องประหารด้วยโศดาปัตติมรรคและที่ไม่ต้องประหารด้วยโศดาปัตติมรรคและมรรคเบื่องบน ๓ เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่ต้องประหารด้วยโศดาปัตติมรรคและอาศัยมหาภูตรูป เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมารคและมารคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยมารคเบื้องบน ๓ และที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมารคและมารคเบื้องบน ๓ เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยขั้นที่ต้องประหารด้วยมารคเบื้องบน ๓ และอาศัยมหาภูตรูปเกิดขึ้น (๑)

๔. สรุป

สภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคอาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ อาศัยชั้น ๑ ที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ อาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๑)

สภาวะธรรมที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วย โสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ จิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้นที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น (๒)

สภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและที่ไม่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคและมรรคเบื้องบน ๓ อาศัยสภาวะธรรมที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ได้แก่ ชั้น ๓ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัย ชั้น ๑ ที่ต้องประหารด้วยโสดาปัตติมรรคเกิดขึ้น ฯลฯ ชั้น ๒ และจิตตสมุฏฐานรูปอาศัยชั้น ๒ เกิดขึ้น (๓)

๕. ข้อคิดตามหลักธรรม

โสดาปัตติมรรค หมายถึง ขั้นที่หนึ่งของการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่บรรลุโสดาปัตติมรรค มีคุณสมบัติดังนี้:

- มีความเชื่อในพระพุทธเจ้า : ผู้บรรลุได้เข้าใจและมีศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์อย่าง มั่นคง
- เข้าใจธรรมะ : มีการเข้าใจในหลักธรรมเกี่ยวกับสภาพของทุกข์, สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์, และการดับทุกข์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักไตรลักษณ์
- ไม่ไปเกิดในอบายภูมิ : ไม่ไปเกิดในภพต่ำอย่างเช่น เปรต, อสุรกาย และนรก และจะเกิดใหม่ในสวรรค์หรือในโลกมนุษย์จนกว่าจะบรรลุธรรมขั้นที่สูงขึ้น